

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С.КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
ЛАБОРАТОРІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
за підтримки
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«ТОВАРИСТВО НЕЗАЛЕЖНИХ ЕКСПЕРТІВ»
ШВЕЙЦАРСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОЕКТУ
«ПІДТРИМКА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ» DESPRO**

XIV Міжнародна науково-практична конференція

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ:
Життєве середовище особистості у
психологічному вимірі**

МАТЕРІАЛИ

**18-19 травня
2018 року,
Київ,
Україна**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С.КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
ЛАБОРАТОРІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ТОВАРИСТВО НЕЗАЛЕЖНИХ ЕКСПЕРТІВ»
ШВЕЙЦАРСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПРОЕКТ
«ПІДТРИМКА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ» DESPRO

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ:
ЖИТТЄВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ**

Матеріали
XIV Міжнародної науково-практичної конференції
18-19 травня 2018 року, Київ

Київ - 2018

УДК 159.9:316.4:316.6

ББК 65.272 : 88.5

П

*Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України (протокол № 5 від 19.04.2018 року)*

Сучасні проблеми екологічної психології: життєве середовище особистості у психологічному вимірі: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (18 – 19 травня 2018 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. – 130 с.

Рецензенти:

Н. Б. Чепелева – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

А. Б. Коваленко – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Редакційна колегія:

Швалб Ю. М., доктор психологічних наук, професор

Львовичкіна А. М., доктор психологічних наук,

Вернік О.Л., кандидат психологічних наук, с.н.с.,

Вовчик-Блакитна О.О., кандидат психологічних наук, с.н.с.,

Кирпенко Т.М., кандидат психологічних наук,

Рудоміно-Дусятська О.В., кандидат психологічних наук, доцент

У матеріалах міжнародної конференції викладено результати досліджень щодо найбільш актуальних міждисциплінарних проблем теорії і практики екологічної психології, зокрема щодо особливостей і чинників становлення і функціонування життєвого середовища особистості у різних його аспектах і розрізах. Представлені наукові розробки дослідників будуть корисні як фахівцям консультативних практик, фахівцям соціальної роботи, представникам недержавних громадських організацій, педагогам, так і науковцям – психологам, юристам, соціологам, усім, хто цікавиться проблемами сучасної екологічної психології, її розвивальним потенціалом тощо.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

ЗМІСТ

<i>Баева К.О.</i> Экологическая позиция – активатор экологической субъектности и поведения	6-8
<i>Бутенко Н.В.</i> Створення інклюзивного простору для людей з інвалідністю	9-12
<i>Бохонкова Ю.О.</i> Психологічні особливості особистості керівника як складові його життєвого простору	13-16
<i>Варга В.С.</i> Основні аспекти в роботі з психомоторного тренінгу при розладах аутичного спектру	16-19
<i>Вернік О.Л.</i> Середовище, простір і сфера життєдіяльності особистості: проблема екологізації	20-22
<i>Вовчик-Блакитна О.О.</i> Емоційне благополуччя людини в мегаполісі	23-26
<i>Волеваха І.Б.</i> Вплив чинників внутрішнього освітнього середовища та віку на психологічну безпеку науково-педагогічних працівників	27-31
<i>Волинець Н.В.</i> Особистісні особливості психологічного благополуччя працюючої особистості	32-37
<i>Гірняк Г.С., Домбровський І.В.</i> Психоекологічний потенціал модульно-розвивального підручника	38-42
<i>Дідковський С.В.</i> Работа с ограничивающими убеждениями в СМД-подходе	43-48

<i>Дружинін Т.А.</i> Діалог у структурі особистісного простору життєдіяльності	49-52
<i>Євпак Ю.І., Шамне А.В.</i> Індикатори психологічного здоров'я особистості	52-55
<i>Кирпенко Т.М.</i> Внутрішні детермінанти суб'єктивного благополуччя особистості	56-59
<i>Кобильченко В.В.</i> Погляд на функціонування особистості дитини з порушеним зором у дихотомії «благополуччя/неблагополуччя»	60-64
<i>Львовочкіна А.М.</i> Соціальна активність у системі «людина – довкілля» як умова ресоціалізації	64-68
<i>Люта Л.П.</i> Інтереси як умова побудови життєвого простору особистості	69-72
<i>Марценюк М.О.</i> Оптимізація ставлення до здоров'я засобами самопізнання	72-77
<i>Мурдаханян М.Г.</i> Соціальне кіно як форма відображення проблемності соціального середовища	78-80
<i>Омельченко І.М.</i> Межі Я і контакт дошкільника: мотиваційно-інтенційна функція комунікативної діяльності в умовах типового та затриманого розвитку	81-85
<i>Павленко О.В.</i> Проектування та конструювання життєвої перспективи особистості	86-88
<i>Пінчук О.В.</i> Психологічні аспекти профілактики травматизму молоді на залізничному транспорті.....	89-95
<i>Подорожний В.Г.</i> Психологічний аналіз проблеми особистісного відчуження людей літнього віку.....	96-99

МЕЖІ Я І КОНТАКТ ДОШКІЛЬНИКА: МОТИВАЦІЙНО-ІНТЕНЦІЙНА ФУНКЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТИПОВОГО ТА ЗАТРИМАНОГО РОЗВИТКУ

Омельченко І. М.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Інститут спеціальної педагогіки
НАПН України, м. Київ

При актуалізації суб'єктно-просторової проблематики *Іншого* в структурі комунікативної діяльності постає необхідність аналізу поняття «межі (границі)». У мовному тезаурусі категорія «межі», застосовується для означення смуги, поділу якої-небудь території взагалі, а слово границя обмежено вживається в обох значеннях. Крім того, вони відрізняються сферою вживання у різних стилях мови та стилістичним забарвленням. З точки зору психологічної рефлексії під межами особистості розуміють осмислення і прийняття власного *Я* як окремого від *Інших*, усвідомлення своєї автономності та суверенності. У контексті дослідження психології комунікативної діяльності у дошкільників із ЗПР будемо оперувати поняттям «психологічні межі» або «межі Я».

Відтак, мета тез полягає в обґрунтуванні співвідношення Меж *Я* і контакту дошкільника в структурі комунікативної діяльності в умовах типового та затриманого розвитку.

Психологічні межі стали об'єктом досліджень у різних зарубіжних теоріях та психологічних напрямках: етологічному (I. Altman & M. Chemers; I. Altman & A. Vinsel; N. Brown; S. Greenberg), особистісно-орієнтованій психотерапії (В. Екслейн; К. Роджерс), екзистенціально-феноменологічній теорії (Р. Ленг), генетичній психології (Ж. Піаже). Психологічні межі, на думку психологині Т. Півненко, це певний рубіж, лінія поділу між *Я* і *не-Я*, між тим, що дитина ототожнює з собою і зі своїм, і з тим, що вона

з собою (і зі своїм) не ототожнює. Межа *Я* має кілька функцій: відділення *Я* від *Іншого* і від зовнішнього світу і з'єднання з ними, що забезпечує контакт і взаємодію між *Я* та *Іншим*, *Я* і *Світом* [4].

Отже, межа *Я* як джерело руху та мотив дії повинна бути психологічно осмисленою одночасно як мотиваційно-спонукальна та регулятивна основа у структурі комунікативної діяльності з *Іншим* суб'єктом.

Психологічні межі визнаються низкою дослідників (М. Ішковою, В. Петровським, О. Рягузовою та ін.) як мотиваційно-смісловий регулятор комунікативної діяльності, що діє від мотивації до смислоутворення та ціннісно-сміслового визначення *Іншого* та власного *Я*.

Принагідно відзначимо, що вище представлений теоретичний аналіз джерел засвідчує, що в підґрунті всіх розвідок, спрямованих на вивчення ролі контакту, окреслюється метафора з'єднання, створення спільних психологічних меж, часткового змішування, або навпаки – злиття. Відповідно до вище зазначеного, вважаємо за необхідне експлікувати контакт через категорію, яка виступає його психологічним еквівалентом – «психологічні межі» чи «межі *Я*».

Психологічні межі допомагають, з одного боку, підтримувати стійкість особистості та зберігати психологічне благополуччя суб'єкта (інтрасуб'єктна складова комунікативної діяльності), а з іншого – зважати на інтереси оточуючих (інтерсуб'єктна складова комунікативної діяльності). Інтра-суб'єктні психологічні межі вибудовуються всередині *Я* суб'єкта і презентують відносини *Я-не-Я*. Можливість визначати себе через *Іншого*, а *Іншого* через себе та постають основним принципом згідно з яким формується суб'єктивність, а пізніше і суб'єктність дитини. Дослідження інтрасуб'єктних психологічних меж стає можливим у відповідності з теоретико-методологічними орієнтирами психології тілесності, а теоретичні основи їх формування окреслені в бодинаміці. Інтерсуб'єктні психологічні межі позначають простір «між» різ-

ними взаємодіючими суб'єктами, їх зустрічі, контакти, зіткнення, діалог і репрезентуються шкалою *Я-Інший*, виступаючи критерієм відкритості *Іншому* чи *Іншим* і, в той же час, демонструють відокремленість від нього (чи них). У якості теоретико-методологічного підґрунтя дослідження інтерсуб'єктних психологічних меж у дошкільників із типовим розвитком і ЗПР нами обрано парадигму суб'єктно-середовищного та суб'єктно-буттєвого підходів.

Представниця суб'єктно-буттєвого підходу О Сіліна з'ясувала, що в середньому дошкільному віці з'являється «відчуття меж Я» на неусвідомленому рівні, психологічні межі починають функціонувати як психологічне утворення, що забезпечує комфорт і безпеку особистості дитини, а в старшому дошкільному віці завдяки функції усвідомлення (децентрації) дитина починає визнавати факт існування меж Я у інших людей, а відтак її психологічні межі наповнюються соціальним змістом та слугують меті комунікативної діяльності [5].

У бодинамічному та тілесно-орієнтованому підході на основі даних про психомоторний розвиток визначено стадії розвитку психологічних меж на етапі дошкільного дитинства. Першими з'являються фізичні межі, коли ембріон починає торкатися стінок матки матері, і продовжують розвиватися впродовж перших років життя дитини при дотикові до неї. Це базовий вид психологічних меж, які пов'язані з відчуттям того, де закінчується моє тіло і починається навколишній світ. Друга стадія – розвиток енергетичної межі, створення особистого простору. По-суті «це повітряний простір навколо мене, який належить мені і який я маю право контролювати», що розвивається в перші роки життя під час сепарації дитини від мами та інших близьких дорослих. Третя стадія – розвиток територіальних меж, що починається приблизно з трьох років, коли дитина вчиться позначати і відстоювати своє місце, свою територію. Четверта стадія передбачає ста-

новлення соціальних меж, які розвиваються в іграх із однолітками (М. Брантб'єрг) [1].

Мотиваційну основу контакту та меж *Я* у взаємодії з дорослими та однолітками у своєму науковому дослідженні характеризує В. Назаревич. Науковець зауважує, що вся система мотивів та потреб дошкільника із ЗПР набуває змін у напрямі гіперболізації емоційних потреб, що виступають певним захисним механізмом від умов зовнішнього середовища. Нею встановлено, що основні вияви соціально-комунікативної активності дітей із ЗПР полягають у недовірі до оточуючого, тривожності, імпульсивності, агресивності, аутичності, показники яких досить високі [3]. Аналіз видів зовнішньо спрямованої активності доводить її деструктивний характер у інтерсуб'єктному комунікативному стосунку, який і стає основою неадекватних та негативно-змінених поведінкових реакцій у спілкуванні з дорослими та однолітками, позаяк виявлене засвідчує специфіку як інтерсуб'єктних, так і інтрасуб'єктних меж на рівні контакту з іншою людиною.

На зниження контактності у структурі комунікативної діяльності вказує психологиня Н. Дерев'янкіна, вона відзначає, що в порівнянні з дітьми з типовим розвитком (далі ТР) у дошкільників із затримкою психічного розвитку (далі ЗПР) спостерігається велика кількість протестних реакцій. Зазначені особливості виявляються у формі переважання пасивної позиції у взаємозв'язку із захисними та депресивними рисами, що виявляються в повсякденній поведінці та грі, хронічному емоційному напруженні та невротичних симптомах [2]. До особливостей мотивації контакту у дітей із ЗПР може бути віднесено переважання установки недовіри до дорослих, що виявляється у відкритій ворожості; агресивних тенденціях, які поєднуються з вираженою асоціальною симптоматикою.

Таким чином, психологічні межі *Я* дошкільників із ЗПР характеризуються агресивними тенденціями, які детерміновані неможливістю адекватно вирішити конфліктну ситуа-

цію, негативним досвідом спілкування, отриманим у родині, прагненням до дистанції та усамітнення. Для більшості дошкільників із ТР, навпаки, є характерним позитивне домінування-підкорення, високий рівень особистісної активності.

Список використаних джерел

1. Брантбьєрг М. Х. Заботясь о других – заботься о себе / М. Х. Брантбьєрг // Телесная психотерапия. Бодинамика. – М. : АСТ МОСКВА, 2011. – С. 298–314.
 2. Деревянкина Н. А. Особенности эмоциональной сферы дошкольников с задержкой психического развития : диссертация ... кандидата психологических наук: 19.00.07. – Ярославль, 2005. – 217 с. : ил.
 3. Назаревич В. В. Психологічні особливості корекції поведінки соціально дезадаптованих дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.08 / В. В. Назаревич; Ін-т спец. педагогіки АПН України. – К., 2005. – 20 с.
 4. Пивненко Т. В. Психологические границы Я в игре детей, не принимаемых сверстниками : автореферат дис. ... кандидата психологических наук : 19.00.13 / Т. В. Пивненко; [Место защиты: Моск. гор. психол.-пед. ин-т]. – Москва, 2008. – 26 с.
 5. Сирина О. В. Границы Я и психологическое благополучие детей 2–10 лет [Электронный ресурс] / О. В. Сирина // Клиническая и специальная психология. – 2016. – Том 5. – № 3. – С. 116–129.
-